

"JAHON ADABIYOTI VA QIYOSIY ADABIYOTSHUNOSLIKNING DOLZARB MASALALARI"

**mavzusidagi
respublika ilmiy-amaliy anjumani**

2022-yil, 31-oktyabr

TOSHKENT - 2022

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

O'ZBEKISTON DAVLAT JAHON TILLARI UNIVERSITETI

O'ZDJTU ADABIYOTSHUNOSLIK ILMIY TADQIQOT INSTITUTI
SHARQ FILOLOGIYASI FAKULTETI
JAHON ADABIYOTI KAFEDRASI

**“JAHON ADABIYOTI VA QIYOSIY
ADABIYOTSHUNOSLIKNING DOLZARB
MASALALARI”**
mavzusidagi

Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari

TO‘PLAMI

2022- yil, 31-OKTYABR

MINISTRY OF HIGHER AND SPECIAL EDUCATION
THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN
UZBEKISTAN STATE WORLD LANGUAGES UNIVERSITY
RESEARCH INSTITUTE OF LITERATURE STUDY FACULTY OF EASTERN
PHILOLOGY
DEPARTMENT OF WORLD LITERATURE

Articles of international scientific-theoretical conference on
**“ACTUAL ISSUES OF WORLD LITERATURE
AND COMPARATIVE LITERATURE CRITICAL
STUDIES”**
October 31, 2022

TOSHKENT – 2022

“Jahon adabiyoti va qiyosiy adabiyotshunoslikning dolzarb masalalari” mavzuidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari. – 2022. 348 b.

Mas’ul muharrir:

*Gulnoz Xalliyeva,
filologiya fanlari doktori, professor*

Tahrir hay’ati

*Gulnoz Xalliyeva, Bahor To‘rayeva, Saodat Sultonsaidova, Ulug‘bek Ko‘chimov,
Dilshod Nasriddinov, Yunus Babaqulov, Ulug‘bek Akramov, Dilfuza Rasulmuxamedova,
Mahina Qo‘chqorova, Zebo Sabirova, Aziza Avezova, Viktoriya Dvoryashina,
Elvira O‘rinboyeva, Naira Petrosyan*

Mazkur **“Jahon adabiyoti va qiyosiy adabiyotshunoslikning dolzarb masalalari”** mavzusidagi tadqiqotlar to‘plamida jahon xalqlari mumtoz va zamonaviy adabiyotiga oid qiyosiy adabiyotshunoslik muammolari haqida so‘z yuritilgan. To‘plamning **“Jahon adabiyotining durdona asarlari tadqiqi”**, **“Qiyosiy adabiyotshunoslik metodologiyasi. Qiyosiy mifologiya va folklorshunoslik masalalari”**, **“O‘zbek va jahon adabiy aloqalari.”**, **“Tarjima – komparativistika obyekti sifatida”** singari bo‘limlaridan jahon va o‘zbek adabiyoti, adabiyotshunosligi, adabiy tanqidi tarixi, qiyosiy adabiyotshunoslik masalalaridan bahs yurituvchi maqolalar o‘rin olgan. Eng muhimi, chop etilgan tadqiqotlarning barchasida jahon va o‘zbek adabiyotining tarixi, buguni va istiqbollari muammolari xususida fikr yuritiladi.

Ilmiy to‘plam adabiyot nazariyasi, adabiy tanqid, adabiyot tarixi, qiyosiy adabiyotshunoslik, tarjima nazariyasi, tarjimashunoslik bilan shug‘ullanayotgan mutaxassislar, shuningdek, barcha adabiyot ixlosmandlari uchun mo‘ljallangan.

Ushbu to‘plamda **“Jahon adabiyoti va qiyosiy adabiyotshunoslikning dolzarb masalalari”** mavzusidagi respublika ilmiy-nazariy anjumaniga yuborilgan maqolalar jamlangan.

Mualliflar qarashlari tahririyat nuqtayi nazaridan farqlanishi mumkin.

Articles of international scientific-theoretical conference on
**“Actual Issues Of World Literature And Comparative
Literature Critical Studies”**. – 2022. 348 b.

Editor-in-Chief:

*Gulnoz Khallieva,
doctor of philological sciences, professor*

Editors:

*Gulnoz Khallieva, Bahor Turayeva, Saodat Sultonsaidova,
Ulugbek Kuchimov, Dilshod Nasriddinov, Yunus Babakulov, Ulugbek Akramov,
Dilfuza Rasulmukhamedova, Makhina Kuchkorova, Zebo Sabirova, Aziza Avezova,
Viktoriya Dvoryashina, Elvira Urinboyeva, Naira Petrosyan*

In the materials of conference on the topic ” “ACTUAL ISSUES OF WORLD LITERATURE AND COMPARATIVE LITERATURE CRITICAL STUDIES” studies the problems of comparative literature of the world peoples’ classical and modern literature. The conference material includes “The study of masterpieces of World literature”, «Methodology of comparative literature. Matters of comparative mythology and folklore studies”, “Uzbek and World literary relations.”, «Translation as an object of comparative studies», which discuss issues of World and Uzbek literature, literary criticism, the history of literary criticism, comparative literature. The most important thing is that all published studies are devoted to the problems of history, modernity and prospects of World and Uzbek literature.

The scientific collection is intended for specialists engaged in literary theory, literary studies, literary history, comparative literature, translation theory, translation studies, as well as for all fans of literature.

This collection includes articles submitted to the Republican scientific and theoretical conference on the topic “ACTUAL ISSUES OF WORLD LITERATURE AND COMPARATIVE LITERATURE CRITICAL STUDIES”.

The views of the authors may differ from the point of view of the editors.

ОЙБЕКНИНГ “ҚУТЛУҒ ҚОН” РОМАНИДА “ОШИҚ-МАЪШУҚА-РАҚИБ” ОБРАЗИ ТАЛҚИНИ

Зияева Юлдуз Темирхоновна

Алишер Навоий номидаги

Ўзбек тили ва адабиёти университети

ўқитувчиси

Аннотация: Ушбу мақолада Ойбекнинг “Қутлуғ Қон” романида “Ошиқ-маъшуқа-рақиб” образи талқини ҳақида фикр юритилиб, мумтоз адабиётимизда ушбу образларнинг келиб чиқиши ҳамда ёзувчи асарларида намоён бўлишига эътибор қаратилади.

Калит сўзлар: ошиқ, маъшук, рақиб, бадийлик.

Совет даври адабиёти XX асрнинг 30-80-йилларни қамраб олади. Бу давр адабий муҳитининг ўзига хос жиҳати шунда эдики, болшевиклар ўз мақсад-ғояларини халқ онига адабиёт орқали сингдиришни кўзлайди ва шу мақсадда адабиётга партия раҳномалик қила бошлайди. Турли миллатлар ва диний қарашлар мужассам катта мамлакатда ягона “совет киши”си образини яратишни адабиёт олдига қўндаланг қилиб қўяди. Анъанавий шаклланиб келаётган адабиёт олдига ҳамма амал қилиши лозим бўлган ижодий метод – социалистик реализм партия томонидан ишлаб чиқилиб, амал қилиши назоратга олинди. Коммунистик мафкура асосида синфий-партиявий ёндашиш, воқеликни тасвирлашда “совет киши”си образини бера олиш қатъий талабга айланди. Шу жиҳатдан совет адабиётида “ошиқ – маъшуқа – рақиб” образининг талқини синфийлик нуктаи назаридан берилган. Энг сара асарларни яратган адиблар ижодида, гарчи халқ манфаатларини биринчи ўринга қўйса-да, ижтимоий-сиёсий тузум таъсир этган ўринларни инкор этиб бўлмайди. Бу даврда ўзбек адабиётида Ғафур Ғулом, Ойбек, Абдулла Қаҳҳор, Миркарим Осим, Одил Ёқубов, Асқад Мухтор, Саид Аҳмад каби носирлар ижод қилишди. Синфийлик, партиявийлик принциплари асосида яратилгандек туюлган айрим асарларда ҳам ҳаётнинг ҳаққоний манзараси тасвирланди, миллат, эл-юрт ғами, орзу-интилишлари асосий мавзу сифатида қаламга олинди. А.Қодирийнинг “Обид кетмон”, Ғ.Ғуломнинг “Ёдгор”, Ойбекнинг “Қутлуғ қон”, Ҳ.Олимжоннинг “Зайнаб ва Омон”, А.Қаҳҳорнинг “Сароб”, “Синчалак” асарларини шу қаторда келтириш мумкин. Синфийлик мавзуси ўзбек романчилигидаги “ошиқ-маъшуқа-рақиб” образларини ҳам четда қолдирмади.

XX аср бошларида юзага келган адабиёт шуниси билан эътиборлики, ижтимоий-сиёсий дунёқараш Шарқ ва Ғарб тафаккурининг синтези ўлароқ ғоявий-бадий майдонга чиқади. Синтезлашув жараёнида образ яратиш Шарқ анъанасини сақлаб қолиш баробарида айнаи учликка катта ўзгаришлар ҳам кўчиб ўтди. Хусусан, Ойбекнинг “Қутлуғ қон” романида учлик тизими тарихий-анъанавий образ яратиш йўлида ишланган. Романда учлик тизимнинг типиклашганини кузатамиз. “Қутлуғ қон” да ҳар жиҳатдан образ яратишда тарихий-анъанавийликни сақлаб қолгани ва кейинги давр романларида учлик тақомилига хизмат қилганини алоҳида таъкидлаб ўтиш керак. “Қутлуғ қон” романида образ-триада таҳлил қилинганда ижтимоий синфийлик нуктаи назаридан келиб чиқиб баҳолашни тақозо этади.

Асар бадийят жиҳатдан мукаммал ишланган бўлса-да, айрим қусурларнинг борлиги замон талаби билан боғлиқ эди. Асарда сюжет чизиги Йўлчи ва Мирзакаримбой ўртасидаги зиддият бўйлаб ҳаракатланади. Икки қаҳрамон ўртасидаги конфликт асарнинг мазмун-моҳиятини очиб беради. Социалистик реализм талаби билан рус инқилобчиси Петров образи сунъий равишда асарга олиб кирилиб, Йўлчига таъсир ўтказиши моҳиятни бузишга, ёзувчининг асл мақсадини беркитишга олиб келмаган. Ёки жаҳид Абдушукур образини олайлик. Унинг асардаги ҳаракатлари орқали ёқимсиз таассурот қолдирилиши асарнинг моҳиятига у қадар алоқадор эмас. Чунки Ойбекдек ёзувчи жаҳидлар ҳаракатини

тушунмаслиги мумкин эмас эди. Инқилобчи Петровга ён босилиши, жадид Абдушукурга нисбатан ўқувчида салбий таассурот қолдиришдан мақсад социалистик реализм талабини бажариш эди, назаримизда. Йўлчи образи типиклашган, унда халқ орзу-интилиши, мақсад-муддаоси мужассам. Синфийлик учун кураш эса асардаги маълум мавзунини ниқоблаб, аслида юртпарварлик, озодликка йўналтирилган.

Романнинг бош қаҳрамони Йўлчи ошиқ образида гавдаланган. Унда бошқа ошиқларга нисбатан ижтимоийлик юки оғирроқ. Негаки, у орқали ёзувчи янги ҳаёт учун курашчи, ўзбек меҳнаткашини яратган. Ўша пайтда янги тузум зўр бериб, ижтимоий тенгликка, ишчилар синфини шакллантиришга, жамиятда ҳамма тенг ҳуқуқларга эгалик баробарида хусусий мулкни йўқотишга, бойларнинг мол-мулкни мусодара қилишга интилаётган эди. Биз Йўлчи образини иккита йўналишда ҳаракатланишини кузатамиз. Биринчиси, шахсий ҳаёти ва инсоний фазилатлари билан боғлиқ. Йўлчи ҳалол ва пок, соф виждонли ва самимий, содда, ростгўй, мард, камтар, инсонпарвар, севги ва дўстга содиқ инсон. Онаси ва синглиси Унсинга меҳрибон оилапарвар. Шу сифатлари билан миллий характер даражасига кўтарилган образ. Ойбек Йўлчини зўр маҳорат билан тасвирлайдики, ундаги йўқчилик, камбағаллик кўринмай кетади. Асардан Йўлчини тоғдек жуссали, матонатли йигит эканига ишонамиз. Ойбек Йўлчини гавдалантиришда психологик тасвир усулидан фойдаланган. У Мирзакаримбойга қариндош бўлишига қарамай, тоғаси қўллаб-қувватлаш ўрнига унга босим ўтказади, худди бир қулга муомала қилгандек бўлади. Йўлчи ҳаётидаги энг ёруғ кунлар маъшуқа Гулнор билан боғлиқ. Гулнорнинг Йўлчига муносиблиги у ҳам ошиқ каби ночор, ғариб оиладан эканлиги билан белгиланади ва бу асарнинг ижтимоий-синфий моҳиятини ҳам очиб беради. Йўлчи ва Мирзакаримбой ўртасидаги рақобат маъшуқа, ҳаётий қарашлар, бой-камбағаллик, синфий кураш негизида кечади.

Йўлчининг иккинчи жиҳати ижтимоий кўламда содир бўлади. У камбағаллик тамғаси билан бошланган юкни синфий курашда ишчилар ва бойлар тўқнашувига олиб боради. 1916 йилдаги кўзғолон ижтимоий зарурат туфайли эди. Унда Йўлчи йўлбошловчи бўлиб, шахид кетиши ошиқнинг ҳар икки позицияда ютуғини ифодалаб беради. Ишчиларнинг янги ҳаётга бўлган умиди Йўлчининг қутлуғ қон тўккани билан белгиланади. “У зулм илдизига болта урди. Иншоолло, зулм дарахти қуриydi. Йўлчининг қони беҳуда кетмайди, сира беҳуда кетмайди. Бу ҳикматли қон, қутлуғ қон. Унда сир кўп. Кейин тушунасан, қизим!”¹ Ошиқ образининг анъанавийлиги унда бир қанча хусусиятлар билан асосланади. Ошиқ асар марказида ҳарактланади. Ошиқни ҳаракатлантирувчи куч эса бевосита синфийликка йўналтирилган. Йўлчи қишлоқдан тоғаси Мирзакаримбойни қора тортиб келади. Синфийлик нуқтаи назаридан Йўлчи – ишчи, Мирзакаримбой – бой қатламга мансублиги уларни бир-бирига қарши қўйишни асоси саналади.

Олим Озод Шарафиддинов романдаги образларнинг барчаси пухта ишланганини қайд этиб, уларнинг орасида Йўлчига алоҳида тўхталиб ўтади: “Сюжет ривожига Йўлчи характери аста-секин очила бошлади ва ундаги фазилатлар маржондек тизилиб, Йўлчининг ички дунёсини тугал очиб беради. У кўп фазилатлар эгаси, лекин бу уни идеал образга айлантирмайди. Муаллифнинг маҳорати шундаки, у Йўлчи образини тасвирлашда романтик чизгилар ва рангларни бемалол ишлатишдан чўчимайди, лекин айни чоғда ҳеч бир нуқтада реализм қонунларидан бирон марта ҳам чекинмайди. Натижада мардлик, тантилиқ, маънавий юксаклик, жасорат, теран ақл-идрок, олижаноблик каби сифатлар ғоятда ҳаётий тарзда тасвирланади”.² Дарҳақиқат, Йўлчидаги инсоний фазилатлар камбағал бир йигит сифатида эмас, жамиятни янгилашга интилган, тенглик, адолат курашчиси сифатида намоён бўлишини асослайди. Ойбек ошиқ образининг ижтимоий функциясини белгилашда маъшуқа билан қарашлари бир хиллигини ҳисобга олади. Йўлчига муносиб маъшуқа ўзи мансуб камбағал, ишчилардан бўлиши керак эди. Тенглик асосий ғоя сифатида илгари сурилаётган бир пайтда маъшуқа ва ошиқ бир синф, рақиб бошқа бир синфга мансублиги

¹ Ойбек. Қутлуғ қон. Ғафур Ғулом номидаги НМИУ, Т.: 2019. –Б.481.

² Шарафиддинов О. Миллатни уйғотган адиб. Зиё уз.ком кутубхонаси. 2013 йил, 26 октябр.

замон талабини ҳам бажаради. Шунинг ҳам айтиб ўтиш керакки, Йўлчи типиклаштирилган образ. У фақат маъшуқага муносиб ошиқ сифатида кўрилмай, халқнинг идеали сифатида ҳам гавдаланади. Ойбек романда “илк учрашув”, “айрилиқ”, “висол” мотивларини беришда тарихий-анъанавийликка асосланади. Йўлчининг Гулнор билан илк учрашувидаёқ қиз йигитга мослигини ижтимоий табақа билан асослаган. Далада ишлаётган Йўлчи беҳосдан қизни кўриб қолади. “Йўлчи катта тўнкани яланғочлаб, илдизларини, йўғон томирларини болта билан уриб, ердан айирар экан, ўзидан ўн беш-йигирма қадам нарида, бедапоя этагида, ёнига пақирини қўйиб, унга яширинча тикилиб турган бир қизга кўзи тушди. Қиз паранжи ўрнига чурик бир ятак ёпинган эди. Эғнида эски, лекин оқ чит кўйлак. Оёқларида жуда эски калиш”.¹ Маъшуқа тасвирида айнан ошиққа мос жиҳатлар очиқ кўрсатилган. Ижтимоий ҳолати кийимларига урғу бериш орқали очиқланган. “Бу кимнинг қизи, қайдан келади, қаёққа боради, унинг боқишларини сездими, йўқми” – Йўлчи билмас, аммо унинг гўзаллигини биринчи қарашдаёқ ҳис этди. Қиз ҳали ёш бўлса-да, бўйчан эди, бичими ингичка ва самбит гули новдасидай адл эди. Оппоқкина, нозик юзи куёшда шундай тиник кўриндики, гўё у нурдан яратилгандай. Пешона ва чаккасида салқиган сочларининг жингалакларида шуълалар мавжланиб ёнар эди”.² Илк учрашув шу тарзда кечади. Йўлчининг Гулнордан айрилишига сабаб Мирзакаримбой бойлигидан фойдаланиб кексайиб қолганига қарамай унга оғиз солиши ҳам синфийликка бориб тақалади. Гулнорни отаси Ёрмат ўзи каби уйи тайини йўқ йигитга қизини бергандан Мирзакаримбойга беришни маъқул кўради. Бу никоҳга Мирзакаримбойнинг оиласи қарши бўлса-да, эътироз билдиролмайди. Салимбойвачча одам ёллаб Гулнорни олиб қочганда Йўлчи уни қутқаради. Гулнорни қутқариш учун ёлғиз ўзи бориши ошиққа хос анъанавий сифат. Қора Аҳмад каби ўғри, муттаҳам одамни “Сан олтин йигит экансан. Тушундим!”³ деб душманини тан олиши Йўлчининг мардлик сифатини кўрсатади. Йўлчи Гулнорни Шоқосимнинг уйига олиб бориб у билан қочиб кетишга қарор қилади. “Айрилиқ” мотиви Гулнорнинг Мирзакаримбой хонадонига мажбуран яшаши билан белгиланади. Йўлчи Мирзакаримбой билан иш ҳақини сўраб юзма-юз бўлганда ҳар икки қаҳрамоннинг маънавий олами очилади. Мирзакаримбой йигитнинг ҳақини уриб қолишдан қўрқмайди.

Мирзакаримбойнинг “Ваъда... Ҳм. Нодон. Хўжайин деган хизматкорни қизиқтириш учун ваъда қилаверади-да, ҳар қандай ваъдага ишонаверадими одам!”⁴ деб ваъдасидан тониши рақибнинг ўтакетган айёр, хийлакорлигини далиллайди. Модомики, Йўлчининг иш ҳақидан уриб қолар экан, у ёқтирган қиз Гулнорни хотинликка олишда ҳам худди шундай инсофсизлик, нафсига бўйин эгиш бор. Йўлчи ўзининг соддадиллигига, алданганлигига чуқур афсусланади. Йўлчи “Бундан кўра гўнг титганинг яхши эмасми, кекса товуқ!”⁵ деб қичқирганда Мирзакаримбой номард рақиб эканлиги аёнлашади. Зеро, унга бундан ортик баҳо бериб бўлмасди.

Ошиқ образининг муҳим жиҳатларидан бири халқ кўзғолонига бошчилик қилгани, адолат, ҳақиқат учун курашда шаҳид кетгани ҳисобланади. Ёзувчи Йўлчининг ўлими олдидаги ҳолатни маҳорат билан тасвирлайди. “Кўкракдан оққан қонга беланиб ётса ҳам у фикран, руҳан жангда – курашда эди: исёнчи, қаҳрамон халқнинг ўз одамгарчилигини, ўз ҳақиқатини тасдиқ эттириш учун золимларга кўкрак керган, мушт кўтарган мингларча ўз оға-иниларининг, оталари, оналарининг гулдурас овози унинг кулоқларида ғувиллайди”.⁶ Йўлчининг ўлими бекор кетмаслиги, қони қутлуг эканлиги, бу кўзғолон одамларга адолат, тенглик олиб келишига ишора қилинади. Ошиқ ва маъшуқанинг “висол” мотивига мос шарқона ўлим топиши билан белгиланади.

¹ Ойбек. “Қутлуг қон”. – Т.: Гафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2019-йил, 29-бет.

² Кўрсатилган манба, 30-бет.

³ Кўрсатилган манба, 328-бет.

⁴ Кўрсатилган манба, 365-бет.

⁵ Кўрсатилган манба, 366-бет.

⁶ Кўрсатилган манба, 478-бет.

Маъшуқа образи Гулнорда шарқона жиҳатлар билан очиб берилган. У гўзалликда Кумуш ёки Раънодан қолишмайди. Аччиқ тақдир, фожиали қисмати эса ўша давр хотин-қизларининг ҳақ-хуқуқсизлиги билан белгиланади. Гулнор мажбурият юзасидан отасининг қистови билан Мирзакаримбойга берилади. Камбағал ва бой инсонни бахтли бўла олмаслиги орқали синфий кураш ҳам акс эттирилган. Гулнор Нури томонидан ўзига туҳмат қилинганда оқила қиз эканлигини кўрсатади. Йўлчини севишини тан олиш – мардлик эди. Гулнорда одамларга нисбатан очик кўнгиллик, ишониш хусусияти ҳам бор. Мирзакаримбой хонадонидида илк бор қизга назар солиб турли қимматбаҳо тақинчоқлар совға қилганда Гулнор бойга инсоф кирибди деб ўйлайди. Мирзакаримбой ўзини кўз остига олиб кўйганини билмайди. Қизни дур, марварид билан алдашга уриниб ҳийла ишлатган Мирзакаримбой “Ихтиёр санда, қизим”¹ деб жавоҳиротни қайгадир яшириб чиқиб кетади. Гулнор бойликка алданмаслиги, пулга ўзини сотмаслиги шу ўринда кўринади. Гулнорнинг аянчли тақдири уни Мирзакаримбойдек нафс қулига тутқазади “Гулнор уч кунни жаҳаннам азобида ўтказди”.² Гулнор рақибга қарши исён кўтаради. Мирзакаримбой хонадонидида бой-бадавлат яшашдан Йўлчи билан камбағал яшашни афзал билади. Маъшуқага хос сифатлар Гулнорда асар давомида кўрина бошлайди. Шоқосимнинг уйидан Гулнорни ота-онаси топганда Олим элликбоши Йўлчини ўғирликда, Гулнорни шариатни бузганликда айблайди. Гулнор ёлғонни фош қилишдан, ўз қарорини маълум қилишдан кўрқмайди.

“– Ёлғон! – жаҳл билан қичқирди Гулнор, – Йўлчи ҳеч гуноҳкор эмас, тақсир. Мани қутқаргандан кейин, қаерга борасиз, деб мандан сўради. Уйга қайтмайман, бошқа ерга борамиз, дедим. У мани шу жойга келтирди. Биз бирга тирикчилик қилишга аҳд қилганмиз, буни ҳеч кимдан яширмайман”.³ Гулнорнинг қатъияти шу ўринда кўринган. Гулнор Мирзакаримбой хонадонидида яшашга мажбур бўлганда ҳам асло ўзлигини йўқотмайди. Гулнорнинг ҳаёти анъанавий маъшуқалар тақдирига ўхшаш якун топади. Мирзакаримбой болалари томонидан заҳарлаб ўлдирилиши Кумуш тақдири билан бир хил. Демак, ошиқ ва маъшуқанинг тақдирига шаҳидлик битилган. Уларнинг висоли шу билан асосланади.

Асарда рақиб образи пухта ишланган. Мирзакаримбой бир неча жиҳатдан ошиққа қарши. Биринчидан, Мирзакаримбой ақлли ва тадбиркор, Йўлчи эса содда ва меҳнатқаш. Иккинчидан, рақибнинг қилмишлари нопок, жирканчли, у бойликларини, хизматкорларини бешафқат ишлатиш эвазига олади. У Мирзакаримбой номини олиш учун қанча ҳақсизларнинг ҳақини уриб қолган. Йўлчи эса, гарчи тоғаси бўлса ҳам, ҳақи уриб қолинганлар қаторида. Учунчидан, рақибнинг маънавий дунёси ҳам нопоклиги учун қариндошлик ришталарини тан олмайди. Тўртинчидан, Мирзакаримбой набираси тенги Гулнорга кўз олайтиради ва хотинликка олади. Ана шу жойда ошиқ ва рақиб ўртасидаги конфликт учқунланиб кетади. Гулнорнинг отаси бир камбағал, на иши, на уйини тайини йўқ йигитга қизини беришни хоҳламайди. Маъшуқа камбағал табақадан бой хонадонга келиб бахт топмайди. Йўлчи билан қочиб кетганда бир кунлик харобада ошиқ билан яшаш нопок Мирзакаримбойнинг қошонасида яшашдан афзаллигини англайди. Ошиқ ва маъшуқа айрилиққа айнан ижтимоий тенгсизлик сабаб гирифтор бўлади. Бу ҳақида адабиётшунос М.Қўшжонов шундай муносабат билдиради: “Йўлчи билан Гулнорнинг ўз муҳаббатларидан бошқа ҳеч нарсаси йўқ, уларни ҳеч ким қўллаб-қувватламайди. Мана шу тарзда асосий конфликтнинг илдизи бўлган ўша даврга хос кишилараро социал муносабат, муҳаббат конфликтини ҳам ўзича узвий боғлаб олган”.⁴ Олим айнан Йўлчи ва Гулнорнинг бир табақадан эканлигига урғу беради. Ўз-ўзидан уларда бойлар табақасига нисбатан қарама-қаршилиқ пайдо бўлади. Йўлчида пишиб стилган қарама-қаршилиқ туйғуси қўзғолонга бошчилик қилиш масъулиятини юклади. Тоға билан жиян ўртасида бошланган зиддият

¹ Кўрсатилган манба, 267-бет.

² Кўрсатилган манба, 296-бет.

³ Кўрсатилган манба, 351-бет.

⁴ Қўшжонов М. Сайланма. Икки жилдлик. Иккинчи жилд. Т.: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1983.-Б.208.

кўзғолонга олиб бориши бараварида қаҳрамонлар ўзбек халқини ижтимоий масалаларни ҳал қилувчи кучга айланади. Йўлчида ана шундай куч мужассам эди. Унинг босиб ўтган йўли, тўккан қони халқнинг азалий орзулари ифодасидир. Мирзакаримбой уйдаги турмуш Гулнор учун ҳақиқий жаҳаннам бўлса, ишчи халқнинг бойлар билан зиддияти остида ҳам шу жаҳаннам учқунлари бор эди.

“Йўлчи шунчаки бир шахс сифатида эмас, бутун ўзбек халқининг тимсоли сифатида гавдаланади. Унинг эволюцияси, қишлоқдан келиб шаҳар муҳитини кашф этганки, XX аср бошидаги ўзбеклар ўртасида бошланган янги уйғониш жараёнини ўзида акс эттиради. Йўлчи ўзининг ҳаётий принциплари Мирзакаримбойлар дунёсининг ахлоқига тубдан зид эканини англайди, ўзининг маънавий-ахлоқий ақидалари бекиёс даражада юксак эканини идрок этади. Китобхон муаллиф билан бирга келажак Йўлчиларники деган эътиқодага келади. Ҳаёт қозонида обдон қайнаган Йўлчи жисмонан ҳалок бўлса-да, маънавий жиҳатдан ғолиб чиқади. У том маънода уйғонади, бу уйғониш эса миллий уйғонишнинг бир босқичи эди”.¹

Дарҳақиқат, бойлар ва ишчилар синфи ўртасида кечган курашда йўлчилар ғалабаси мустаҳкамланади. Ойбек учлик тизимини ишлашда анъанавийлик принципига қатъий амал қилиб, маъшуқани Мирзакаримбой болалари томонидан заҳарлаб ўлдирилишига замин яратади. Ошиқ ва маъшуқанинг шаҳид кетиши, уларнинг “висол”и учун замин ҳозирлайди.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Шарафиддинов О. Миллатни уйғотган адиб. Зиё уз.сом кутубхонаси. 2013 йил, 26 октябр.
2. Ойбек. “Қутлуғ қон”.– Т.: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2019.
3. Қўшжонов М. Сайланма. Икки жилдлик. Иккинчи жилд. Т.: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1983.

¹ Шарафиддинов О. Миллатни уйғотган адиб. Зиё уз. сом кутубхонаси. 2013 йил, 26-октябр.